

Hilde Henriksen Waage

Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier (IAKH),
Universitetet i Oslo (UiO)

HIS 2411/HIS 4411 Neighborhood Bully? Stormaktene og Midtøsten siden 1945

Tema 8:

Jordan – fra kunstig stat til selvstendig aktør?

Anbefalt litteratur:

Yezid Sayigh og Avi Shlaim, *The Cold War and the Middle East*, ss. 48-124.

Ole Kristian Grimnes, *Den todelte verden, Cappelen verdenshistorie, bd. 18*, ss. 273-278.

Erling Bjøl, *Den nye verdensorden, Cappelen Verdenshistorie, bd. 19*, ss. 182-183, 190-196.

Hovedspørsmål:

- *Hvorfor har vi ingen fred i Midtøsten i dag mellom Israel og palestinerne?*
- *Hvordan kan vi forklare konflikten?*
- *Hva er de dypereliggende årsakene til at konflikten har utviklet seg slik som den har?*
- *Hvorfor er det viktig å kunne historie for å forstå konfliktene i Midtøsten?*
- *Hvordan er de knyttet sammen? Hvordan har de virket inn på hverandre?*
- *Hvordan har stormaktene forholdt seg til regionen?*
- *Hvordan har det virket inn på konfliktene?*

Relativt uviktig område under det osmanske riket.

På pilegrimsveien til Mekka og Medina.

Ikke tuftet på noen sterk nasjonalgruppe.

Ikke i besittelse av viktige naturressurser.

1948: Transjordan med en befolkning på 400 000.

1949: Folketallet tredoblet etter okkupasjonen av Vestbredden.

Stor gruppe palestinske flyktninger til landet.

Etableringen av Transjordan

1921: Transjordan dannet.

Dårlige utsikter til å overleve som stat.

Dannelsen svar på to spørsmål:

- Hva skulle britene gjøre med Østbredden?
- Hva skulle britene gjøre med Abdullah?

Britene trodde Transjordan etter hvert ville havne under deres mandat for Palestina.

Transjordan som midlertidig løsning.

Konsolideringen av Jordan – Storbritannias nøkkelrolle

Abdullah knyttet til seg beduinstammene.

Taktikk: Gjøre dem avhengige av staten for ressurser.

Staten på sin side avhengig av midler utenfra for å overleve.

1921-1957: Storbritannia hovedkilde.

Fra 1957: USA hovedkilde, særlig under Eisenhower-doktrinen.

Britene misfornøyde med Abdullah og forlangte mer kontroll.

1924-1939: Sir Henry Cox hadde styringen.

Statsinstitusjoner og sentral administrasjon bygget opp.

Den arabiske legionen under ledelse av John Glubb.

Beduiner rekruttert til hæren; sementerte forholdet mellom staten og beduinene.

1946: Slutt på det britiske mandatet.

25. mai 1946: Kong Abdullah proklamert konge.

Navnebytte: Det hashemittiske kongedømmet Jordan.

Regionale ambisjoner

Britene fremdeles misfornøyde med Abdullah.

Plaget av hans regionale ambisjoner.

Abdullah håpet å bli en ledende figur i den arabiske verden.

Mål: Saudi Arabia, Syria og Palestina.

Jevnlig kontakt med sionistene fra 1930-årene.

Dyrket forholdet til palestinske adelige.

Abdullahs regionale ambisjoner møtt med mistenksomhet og forakt.

Nye regionale muligheter – delingen av Palestina

1947: FNs delingsplan for Palestina.

Få trodde den palestinske delen ville klare å stå på egne bein.

Dalende britisk innflytelse i regionen.

Britene ønsket å utvide Abdullahs maktgrunnlag.

Tilknytning mellom palestinske delen av Palestina og Jordan en attraktiv løsning.

En slik løsning fikk støtte også fra USA.

Palestinerne og de andre arabiske landene ville det annerledes.

Abdullah hadde avtale med sionistene: Deling av Palestina.

Krigen i 1948: Abdullah intervenerte på arabisk side.

Angrep ikke områder tiltenkt den jødiske staten.

Abdullah okkuperte Vestbredden og Øst-Jerusalem.

1950: Abdullah slo sammen Øst- og Vestbredden.

Annekteringen ble kun anerkjent av britene.

20. juli 1951: Kong Abdullah myrdet av palestinsk nasjonalist i Jerusalem.

Man visste nå at Abdullah hadde stått sammen med sionistene mot palestinerne.

Kong Hussein – Midtøstens lengst regjerende statsoverhode

Abdullahs sønn, Talal tok over.

Mentalt syk – hans unge sønn Hussein til tronen 2. mai 1953.

Eneveldig konge til sin død i 1999.

Kong Hussein ønsket å styrke kongedømmet.

Spilte bevisst på stormaktene for å få økonomisk og kommersiell hjelp.
 Legitimerte sitt styre gjennom røttene til profeten Mohammed.
 Knyttet til seg de viktige beduinstammene.
 Framstilte seg selv som arabisk nasjonalist.
 Mange palestinere i Jordan foraktet kongedømmet.
 Etablert og styrket på bekostning av Palestina.
 Hussein: Sterk kontroll av hæren – viktig for å holde på makten.

Tilknytningen til Vesten

I Midtøsten ble Jordan betraktet som en del av den vestlige leiren.
 Jordan en viktig brikke i maktbalansen i regionen.
 Konservativt og moderat regime.
 Sørget for status quo i konflikten med Israel.
 I Vest ble landet sett på som mulig løsning på det palestinske flyktningproblemet.

Strategisk i kampen mot Sovjetunionen og radikale arabiske krefter.
 Sovjet uten innflytelse.
 Kongen svært anti-kommunistisk.
 Kommunisme som anti-islamisk.

Arabisk mistenksomhet.
 Jordan ønsket fredelig sameksistens.
 Fryktet samtidig israelsk aggresjon.
 Skiftende politikk, stødig i sin allianse med Vesten.

Trusselen fra den arabiske nasjonalismen

Sterk arabisk nasjonalisme på 1950-tallet.
 Båndene til Storbritannia en belastning.
 Demonstrasjoner mot Bagdad-pakten.
 Kong Hussein valgte å stå utenfor.

Tiltak for å sikre regimet:

- General Glubb avskjediget
- Høsten 1956: Nasser-orientert regjering
- Februar 1957: Hele avtalen med Storbritannia sagt opp
- Økonomisk og politisk brudd med Vesten

Arabiske land inn med finansiering: Egypt, Saudi Arabia, Syria.
 Bruddet nødvendig for å holde ro og orden.
 Gjennomgående arabisering av det militære.

Tilbake til den vestlige folden – Hussein tar affære

Kong Hussein følte seg truet av general Abu Nawar og statsminister Nabulsi
 Arabisk nasjonalisme en trussel mot kongedømmet.
 April 1957: Husseins ”kupp” mot Nasseristene.
 Jordan brakt tilbake i den vestlige folden.

USA hadde ny, aggressiv politikk i Midtøsten.

1957: Eisenhower-doktrinen.

Kong Hussein spilte dette kortet: Skulle ”demme opp” for kommunistene.

Strategi for å få økonomisk støtte fra USA.

Strategien lyktes: Britisk støtte erstattet med amerikansk.

Kongedømmet var sikret, makttiltak fulgte.

Midtøsten-krisene i 1958

Februar 1958: Jordan inngikk økonomisk og militært samarbeid med Irak.

Naturlig samarbeidspartner.

”Den arabiske union”.

Vekket skepsis blant Nasser-tilhengere.

De ønsket union med Egypt og Syria.

Militærkupp i Irak: Kong Faisal 2. avsatt og drept.

Maktbalansen i Midtøsten truet: Viktig for Vesten å beholde Hussein.

Britiske styrker til Jordan, amerikanske til Libanon.

Hussein slo hardt ned på opposisjonelle – konsoliderte kongeriket.

Hussein framstilt som leder mot kommunismen med vestlig støtte.

1958-65: Jordan mottok mest økonomisk hjelp fra USA per innbygger.

Kong Hussein kunne vende seg mot interne reformer.

Ekspansjon innenfor utdanningssektoren.

Økonomisk framgang og utvikling.

Vestbredden viktig i den jordanske økonomien.

Følgene av Seksdagerskrigen for Jordan

Jordan tapte Vestbredden og Øst-Jerusalem.

40 % av BNP gikk tapt.

Ny strøm av palestinske flyktninger.

Hvordan integrere palestinerne i den jordanske staten?

Regimet fremfor alt bygget på lojalitet fra øst-jordanere.

Uttrykk for palestinsk identitet undertrykt.

Palestinske politiske partier og institusjoner stengt.

Framvekst av palestinsk nasjonalisme på 1960-tallet.

Anklager mot kongedømmet.

PLO i Jordan – en stat-i-staten?

Palestinerne klare til å ta saken i egne hender.

Geriljakrig og terroraksjoner.

Ulike palestinske fraksjoner etablerte seg i Jordan.

Aksjoner mot Israel fra jordansk territorium.

1968: Slaget ved Karameh.

Palestinske geriljagrupper og den jordanske hæren mot israelske styrker.

Hyllet som en seier for kampen mot Israel.

November 1968: Sammenstøt mellom væpnede jordanere og palestinere.

Situasjonen truet med å destabilisere kongedømmet.

Blottla Husseins militære svakheter.

Demonstrasjoner, intern uro.

Krisen i Jordan i 1970

September 1970: "Svart September"

Radikale palestinske grupper kapret tre fly og tvang dem til Jordan.

Palestinernes sak ble verdensberømt.

Kong Hussein bestemte seg for å ta et oppgjør.

Hussein var under sterkt vestlig press til å gjøre noe med palestinerne.

Presset kom også fra militære ledere og den jordanske eliten.

Jordan base for:

- 15 000 palestinske styrker
- 12 000 irakiske tropper
- 6 000 syriske tropper

Forventning om at disse ville kjempe sammen.

Men ingen kom palestinerne til unnsetning.

16. september 1970: Militærregjering i Jordan.

Blodig oppgjør: Borgerkrig.

Flere tusen palestinere drept.

Mange palestinere flyktet til Libanon.

Ledelsen i PLO til Beirut.

Krisen hadde regionale og internasjonale implikasjoner:

- Syria angrep jordanske stillinger i nord
- Kong Hussein ba om amerikansk hjelp
- USA mente det var en jobb for Israel
- Israel sendte styrker mot den syriske grensen

Krisen døde hen.

Palestinernes maktbase og PLO-geriljaen i Jordan knust.

Forholdet til USA

Støtten fra USA hjalp Hussein til å konsolidere sitt regime.

Kong Hussein mestret den kalde krigens spill til fulle.

Regimet ble klekkelig belønnet for sin vestlige lojalitet.

Bildet som ble presentert:

- Moderat og stabilt kongedømme
- Anti-ekstremistisk

Jordan og USA hadde også sine problemer.

Kilde til friksjon: Israel.

Jordan ønsket Vestbredden og Øst-Jerusalem tilbake.

Utover 1970-tallet: Jordan i økende grad avhengig av andre araberstater.

Det palestinske spørsmålet – sprengstoff for Jordan

1978: Camp David avtalen.

Jordan avviste fredsavtalen.

Tiltenkt rollen som løsning på flyktningproblemet.

Ikke konsultert i prosessen.

Spørsmålet om nasjonal selvbestemmelsesrett for palestinerne ignorert.

Etter 1967: Jordan i to-fronts-krig:

- Kamp for å styrke lojaliteten blant innbyggerne på Østbredden
- Kamp for å beholde støtten fra innbyggerne på Vestbredden

Vestbredden knyttet opp mot kravet om slutt på israelsk okkupasjon.

Planer om føderasjon mellom de to regionene.

1974: PLO anerkjent som palestinerne eneste legitime representant.

Rett til å etablere palestinsk stat på Vestbredden og Gazastripen.

Pengene fra araberlandene nå direkte til PLO.

Jordansk innflytelse sank.

1988: Jordan sa fra seg sitt krav om Vestbredden.

Forholdet til Irak – viktig og vanskelig

Redusert amerikansk støtte etter Camp David.

Jordan støttet Irak under Iran-Irak krigen.

Falt i god jord i Vesten.

Jordan fikk 95 % av sine oljeforsyninger fra Irak.

Irakisk handelsboom gjennom Akaba.

1990: Iraks invasjon av Kuwait.

Jordan i en vanskelig posisjon.

USA forventet jordansk fordømmelse av Saddams invasjon.

Men Jordan forholdt seg nøytral.

Oppfattet som en støtte til Irak.

Hvorfor støttet kong Hussein Saddam?

- Jordan trengte Irak: Økonomisk og sikkerhetspolitisk
- Likud ved makten i Israel: "Jordan er Palestina" og "transfer"
- Økende islamistisk opposisjon i Jordan
- Saddam hadde mange palestinere på sin side

Innenriks: Kong Hussein kom styrket ut av Golf-krisen.

Utenriks: USA stanset sin støtte.

Forholdet til Gulf-statene svekket.

Irak hadde tapt krigen.

Jordan hadde mistet sin viktigste handelspartner.

Tilførselen av billig olje redusert.

Fredsavtale med Israel i 1994

Viktig for Jordan å bedre forholdet til USA.

Madrid 1991: Jordan stilte med felles jordansk-palestinsk delegasjon.

Kong Hussein: Begrenset handlingsrom.

Langt på vei tvunget til å inngå fred med Israel.

Politiske og økonomiske fordeler:

- Jordan ville få noen okkuperte områder tilbake
- Landets grenser ville bli definert
- Bedret tilgang på vann
- Slettet sin gjeld fra USA
- Økt turisme

Fredsavtalen innfridde ikke.

Utover 1990-tallet: Økt oppslutning om islamistiske grupper.

Økende legitimitetsproblem overfor palestinerne.

Økonomisk vekst uteble.

Abdullah 2. til makten

7. februar 1999: Kong Hussein død.

Abdullah 2. tok over makten.

Bakgrunn fra hæren lettet transisjonen.

Trådd varsomt utenrikspolitisk:

- Gradvis nedtoning av forholdet til Israel
- Forholdet til USA styrket
- Forholdet til Gulf-statene styrket

Innenrikspolitisk:

- Vanskelig å håndtere den politiske eliten
- Beveget seg i mer autoritær retning
- Reformen stanset
- Fortsatt kamp for nasjonalt samhold